

ЗБІРНИК

наукових праць учасників XIII Міжнародної наукової конференції

«Проблеми української термінології *СловоСвіт 2016*»

29 вересня – 1 жовтня 2016 р.

Філіппова Н. Особливості формування курсу «Основи термінознавства: роздуми» / Ніна Філіппова // Проблеми української термінології : міжнар. наук. конф., 29 верес. – 1 жовт. 2016 р. : зб. наук. пр. – Л., 2016. – С. 18–20.

УДК 81:001.4

Ніна Філіппова

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУРСУ «ОСНОВИ ТЕРМІНОЗНАВСТВА: РОЗДУМИ»

© Філіппова Н. М., 2016

У статті викладено міркування щодо організування курсу «Основи термінознавства». Показано основну структуру курсу. Мета статті привернути увагу до певних актуальних проблем термінознавства.

Ключові слова: українська мова, термін, термінологічна система, термінознавство, когнітивний підхід.

The author is trying to give her ideas for organizing the course “The Basics of Term Studies”. The general structure of the course is shown. The main aim of the paper is to attract the attention to a number of ambiguous sections of term studies.

Keywords: Ukrainian language, term, terminological system, term studies, cognitive approach.

Актуальність статті обумовлено, на наш погляд, декількома чинниками. По-перше, мова – один із найважливіших засобів організування знання, а оскільки наш час висунув абсолютний пріоритет інформації над іншими складниками буття, тому терміни нині не є прерогативою тільки фахівців. «Зростання кількості термінів різних наук, як і зростання

кількості загальноновживаних слів повсякчас збільшує загальну кількість слів нашої мови» [3]. Це впливає на лінгвістичний простір засобів масової інформації і повсякденного спілкування [4]. По-друге, глобальне сьогодення в усіх його проявах: політичному, економічному, соціальному, культурницькому, освітянському вимагає дотримання правил стандартизації у межах ISO 9001 “Quality Management Systems Requirements” (Системи управління* якістю – Вимоги).

А це означає, що проблематика термінологій різних галузей знань стає обов’язковим об’єктом вивчення для підготовлювання фахівців будь-якого рівня. Нас зацікавило ця проблематика у зв’язку з навчанням майбутніх магістрів філології («прикладна лінгвістика») й докторів філософії (технічні галузі).

В основних працях, пов’язаних із термінологічними дослідженнями традиційно розкривають теоретичні та методологічні засади термінології: поняття терміна й термінологічної системи, походження термінів, зовнішня та внутрішня структура термінів, термінологічне планування.

На перший погляд, структура курсу доволі прозора:

Модуль 1: 1) поняття терміна й терміносистеми; 2) соціолінгвістичні тенденції становлення терміносистем; 3) зовнішня і внутрішня форма терміна;

Модуль 2: 4) когнітивні засади формування та аналізування терміносистем; 5) Історія українськомовного термінознавства; 6) термінологічне планування.

Доречно буде додати ще дві теми: «Науковий стиль англійської та української мови» й «Мовні особливості наукового стилю».

Тему «Науковий стиль англійської та української мови» пов’язано з розкриттям поняття функційного стилю взагалі й наукового зокрема, описанням характеристик усного та письмового наукового мовлення, особливостями підстилей (наукового, науково-навчального, технічного, науково-популярного тощо) та жанрів (монографії, статті, дисертації, реферати, посібники й підручники, специфікації, інструкції тощо).

Тема «Мовні особливості наукового стилю» допомагає зрозуміти особливості графічного оформлення наукових текстів, особливості використання граматичних форм і частотність їхнього використовування, специфіку використовування лексичних одиниць, синтаксичні особливості наукових текстів різних жанрів, а також характеристики різних текстових форм. Особливе місце відведено проблематиці лексичних одиниць – термінів, оскільки термін – це основна лексична одиниця наукового тексту.

Можна погодитися з такого структурою курсу, можна критично до неї ставитись, узагалі вона враховує основну проблематику, пов’язану з загальним розумінням термінознавства.

Але досвід свідчить, що під час викладання курсу, а також його адаптування до різних середовищ (магістр філології або доктор філософії технічних галузей) постає чимало питань, пов’язаних із проблемними підрозділами термінознавства.

Нині увагу дослідників привертає проблематика комплексного використання різних методів дослідження термінології, когнітивних особливостей формування терміносистем, розрізнювання явищ омонімії та полісемії, а також проблематика комп'ютерної термінологічної лексикографії, потреба впроваджувати українську латиницю, яка зумовлена європейськими перспективами України, розвитком її міжнародних контактів у галузях царинх діяльності [1–14].

Згадаємо декілька важливих терміноорієнтованих галузей.

Однією з проблемних зон є вивчення термінологізмів у парадигматиці: антонімія та синонімія термінів.

Крім того, кількість штучно створених словесних знаків – товарних знаків або номенклатур стає майже загрозливою. Товарні знаки – це особливі номінації; які об'єднано з власними іменами тим, що в цьому слові закріплюють ім'я особи або гурту осіб за окремим класом товарів. Водночас товарний знак як слово співвідносить окремий екземпляр із класом товарів, а це зближує його з іменами загальними. Товарні знаки – це штучні слова, які спеціально створюють на основі національного або інтернаціонального матеріалу. Незважаючи на умовність, вони мають відповідати деяким вимогам: бути інформативними, оригінальними, викликати позитивні асоціації, їхня графічна форма має бути ефективною для використання. Засоби створення, типи словотворчих структур, структура значині, «таємниця» успіху товару за сприяння ефективно створеного слова – товарного знака ще недостатньо описано, а питання про їхнє долучування до курсу «основи термінознавства» майже не обговорюємо.

Цікавою видається і проблематика, яка пов'язана з термінами-фразеологізмами. Відомо, що термін має бути однозначним, неекспресивним, невмотивним, щоб не спричиняти суб'єктивних асоціацій, водночас, як фразеологізм – це лексичний комплекс для якого властиво мати різні конотативні складники значині. Фразеологічна одиниця – це, як відомо, словосполука, а за підрахунками фахівців різні терміносистеми в різних мовах нині містять від 61% до 100% термінів-словосполук, частину з яких представлену фразеологізмами [3].

Якщо використати семантичну класифікацію В. В. Виноградова, то можна стверджувати, що кожний термін-фразеологізм належить одному із загальноприйнятих видів: 1) фразеологічні зрощення (*to goosewing* – *йти метеликом: яхтинг*); 2) фразеологічні єдності (*кидати кітву; gooseneck scraper* – *загнута скребачка для відчищення палуби*); 3) фразеологічні сполуки (*anchor head* – *веретено кітви*). Можна доповнити цю класифікацію (за Н. М. Шанським) ще класом фразеологічних висловів, де всі компоненти мають номінативну значину, а їхнє сполучення закріплено й відтворено цілком (*інженерна лінгвістика*).

Ще один цікавий процес, який активізовано нині, пов'язаний із термінологізацією та термінологізацією лексичних одиниць. Набрало поширення використання термінологічних одиниць галузей економіки, екології, політики, комп'ютерних наук у

художніх, публіцистичних текстах або в усному повсякденному мовленні, де вони зреалізують свою метафоричну значину (*зірка першої величини* (астрономія, шоу-бізнес).

Складна природа термінів, їхня адаптивність до змін у дійсності, тобто соціальних, часових, просторових чинників, дозволяє розглядати його як концепт, а термінологічні одиниці тоді можна розглядати як лінгвістичні й культурологічні одиниці. Тобто терміни як мовні знаки співвіднесені з поняттям у спеціальній царині діяльності, є частиною словника літературної мови, мають сигніфікативні й денотативні значини (означають поняття та об'єкти); у термінів може бути аналог конотацій, окремого семантичного складника («нашарування», зумовленого екстралінгвістичними чинниками).

Тоді важливим є когнітивно-орієнтований підхід до аналізування терміносистем, використання такого інструмента, як фрейм, для їхнього представлення та опис паспорта конкретної терміносистеми [5, с. 176].

Зазвичай усі проблеми формування та розвитку терміносистем, особливості аналізування терміна й терміносполуки, пристосовування всієї комплексності завдань викладання такого курсу пов'язані з тим, що термінологічні системи є нестабільними і швидко розвиваються, їхня цілісність й особливості їхнього диференціювання формуються й руйнуються у процесі розвитку. Незважаючи на той факт, що термін є конвенційним знаком, кожний «епізод» його використання залежить від того, як у цій мові розроблено царину досвіду від рівня накопичених знань. Тому, напевно, згадаймо й деякі методи описування: імовірний підхід, який спирається на статистичні кількісні співвідношення; контент-аналіз який, навпаки, дозволяє вирізнити певні об'єкти; когнітивно-орієнтований підхід, який висвітлює концептуальну цілісність усієї системи.

1. Бариш І. Л. Етнолінгвістичні аспекти наукової комунікації / І. Л. Бариш // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 21–31.
2. Вакуленко М. О. Українська термінологія : комплексний лінгвістичний аналіз : [монографія] / М. О. Вакуленко. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. – 361 с.
3. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – М. : Московский лицей, – 1993. – С. 141–152.
4. Д'яков А. С. Основы терминоведства / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько – К. : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
5. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминсистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования) : [учебно-методическое пособие] / Л. В. Ивина. – М. : Академический проект, 2003. – 304 с.
6. Кислухіна М. В. Функціонально-семантичний аспект субстантивних термінів (на матеріалі сільськогосподарської та ґрунтової англійської мови) / М. В. Кислухіна // Мовознавство. – 2003. – № 5. – С. 77–81.
7. Кондратенко Н. В. Українське наукове мовлення : [Метод. рекомен. для студ. філол. фак-ту спец. «прикладна лінгвістика»] / Н. В. Кондратенко. – Одеса : ОНУ, 2014. – 28 с.
8. Кочан І. М. Слова з міжнародними терміноелементами в сучасній українській літературній мові / І. М. Кочан // Мовознавство. – 1998. – № 6. – С. 62–66.
9. Малевич Л. Д. Особливості української термінології донаукового періоду (на матеріалі

гідро-меліоративної термінологіки) / Л. Д. Малевич // *Мовознавство*. – 1999. – № 4–5. – С. 51–58. 10. Селігей П. О. Науковий стиль української мови: ресурси оновлення / П. О. Селігей // *Мовознавство*. – 2006. – № 2–3. – С. 174–186. 11. Селігей П. О. Сучасне терміноутворення: симптоми та синдроми / П. О. Селігей // *Мовознавство*. – 2007. – № 3. – С. 48–61. 12. Селігей П. О. Роль композиції у створенні та сприйнятті наукового твору / П. О. Селігей // *Мовознавство*. – 2015. – № 2. – С. 54–63. 13. Циткіна Ф. А. Термінознавство на Україні й аспекти зіставних досліджень / Ф. А. Циткіна // *Мовознавство*. – 1993. – № 2. – С. 67–71. 14. Широков В. А. Гуманітарна традиція і технологічний статус мови / В. А. Широков // *Мовознавство*. – 2001. – № 3. – С. 120–132.

* – керування – ред.